



สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์



สตรีในพระพุทธรศาสนา

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๓ ปรับปรุงใหม่

ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์

สตรีในพระพุทธศาสนา (Women in Buddhism)

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ ปรับปรุงใหม่

ดร. มนตรี สิริโรจนานันท์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๒๕๖๒

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๕๓

มนตรี สิริโรจนานันท์.

สตรีในพระพุทธศาสนา.

๑. สตรีในพุทธศาสนา. ๒. ภิกษุณีในพุทธศาสนา. ๓. ซี--ไทย.

BQ4570.๓3

ISBN 978-616-314-457-7

ISBN (E-BOOK) 978-616-314-458-4

ลิขสิทธิ์ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์
สงวนลิขสิทธิ์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

จำนวน ๒๐๐ เล่ม

ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ (e-book) กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ท่าพระจันทร์: อาคารธรรมศาสตร์ ๖๐ ปี ชั้น U1 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ถนนพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐ โทร. ๐-๒๒๒๓-๙๒๓๒

ศูนย์รังสิต: อาคารโดมบริหาร ชั้น ๓ ห้อง ๓๑๗ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๒๑

โทร. ๐-๒๕๖๔-๒๕๕๙-๖๐ โทรสาร ๐-๒๕๖๔-๒๕๖๐

<http://www.iammasatpress.tu.ac.th>, e-mail: unipress@tu.ac.th

พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ เอ เอ เซอร์วิส

นายอาทิตย์ พงษ์ภัทระวิทย์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

ที่มา: ภาพปก <https://pxhere.com/en/photo/1460323>

พิมพ์ครั้งที่ ๑ เดือนเมษายน ๒๕๕๖ จำนวน ๑๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๑ เดือนกรกฎาคม ๒๕๕๗ จำนวน ๒๐๐ เล่ม (ฉบับพิมพ์เพิ่ม)

พิมพ์ครั้งที่ ๒ เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ จำนวน ๒๐๐ เล่ม

ราคาเล่มละ ๒๑๐.- บาท

สารบัญ

คำนำ (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒)	(๙)
คำนำ (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑)	(๑๐)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	(๑๑)

บทที่ ๑ ทำทักของพระพุทธรูปศาสนาต่อผู้หญิง	๑
ศัพท์ที่หมายถึงผู้หญิงในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๒
คำสอนที่มีลักษณะดูหมิ่นและยกย่องผู้หญิง	๙
๑. คำสอนที่มีลักษณะดูหมิ่นผู้หญิง	๙
๒. คำสอนที่มีลักษณะยกย่องผู้หญิง	๑๓
๓. คำสอนที่มีลักษณะเสมอกันทั้งหญิงและชาย	๑๕
ทัศนะเชิงวิพากษ์คำสอนที่มีลักษณะดูหมิ่นผู้หญิง	๑๗
๑. มีการแต่งคัมภีร์เพิ่มเติม	๑๗
๒. อธิบายแนวมานุษยนิยม	๑๙
๓. อคติของผู้ท่องจำ/ผู้บันทึก	๒๐
ปัจจัยที่ทำให้มีคำสอนในลักษณะดูหมิ่นผู้หญิง	๒๒
บทที่ ๒ คำสอนเกี่ยวกับเพศหญิงและเพศชาย	๒๖
เพศหญิงลำบากกว่าเพศชาย	๒๗
ศีล ๕ ข้อที่ ๓ กับเพศหญิง	๓๒
เพศหญิงกับเพศชายสามารถสลับเปลี่ยนกันได้	๔๒
บทที่ ๓ ผู้หญิงอินเดียสมัยพุทธกาล	๕๐
ผู้หญิงอินเดียสมัยก่อนพุทธกาล	๕๑
ผู้หญิงอินเดียสมัยพุทธกาล	๕๙
๑. ผู้หญิงในฐานะมารดา	๕๙
๒. ผู้หญิงในฐานะภรรยา	๖๖
๓. ผู้หญิงในฐานะลูกสาว	๗๓
๔. ผู้หญิงในฐานะหญิงหม้าย	๗๗
๕. ผู้หญิงในฐานะโสเภณี	๘๕

บทที่ ๔ อุบาสิกา: ผู้หญิงผู้ใกล้ชิดคพระพุทศศาสนา	๙๐
ลักษณะและหน้าที่ของอุบาสิกา	๙๑
อุบาสิกาสมัยพุทธกาล	๙๔
บทบาทของอุบาสิกาสมัยพุทธกาล	๑๑๖
๑. บทบาทในด้านการศึกษา	๑๑๗
๒. บทบาทในด้านการปฏิบัติธรรม	๑๒๐
๓. บทบาทในด้านการเผยแพร่ธรรม	๑๒๗
๔. บทบาทในด้านการแก้ข้อกล่าวหา (ปรปวาท)	๑๓๑
บทที่ ๕ การบวชเป็นภิกษุณีสมัยพุทธกาล	๑๓๖
รูปแบบการบวชเป็นภิกษุณี	๑๓๗
๑. ครุธรรมปฏิบัติคคหณุปสัมปทา	๑๓๗
๒. ญัตติจตุตถกรรมวาจาอุปสัมปทา	๑๓๙
๓. อัญญาจิกาอุปสัมปทา	๑๔๐
๔. ทูเตนอุปสัมปทา	๑๔๒
ขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี	๑๔๓
ปัญหาเรื่องครุธรรม ๘ ประการ	๑๕๓
๑. ครุธรรม ๘ ในพระไตรปิฎก	๑๕๕
๒. ทศนะเชิงวิพากษ์ว่าครุธรรม ๘ ไม่ใช่พุทธพจน์	๑๕๘
๓. ความเป็นพุทธพจน์ของครุธรรม ๘	๑๕๙
บทที่ ๖ บทบาทของภิกษุณีในสมัยพุทธกาล	๑๘๐
ภิกษุณีที่ได้รับบยกย่องจากพระพุทศเจ้า	๑๘๑
บทบาทของภิกษุณีสมัยพุทธกาล	๒๐๑
๑. บทบาทในด้านการศึกษา	๒๐๒
๒. บทบาทในด้านการปฏิบัติธรรม	๒๑๐
๓. บทบาทในด้านการเผยแพร่ธรรม	๒๑๕
๔. บทบาทในด้านการแก้ปรปวาท	๒๒๑

บทที่ ๓	พุทธวิธีการสอนพระภิกษุเรื่องผู้หญิง	๒๒๖
	หลักธรรมที่พระภิกษุพึงปฏิบัติต่อผู้หญิง	๒๒๗
	๑. ทรงสอนพระภิกษุให้ระวังเรื่องลาภสักการะ	๒๒๗
	๒. ทรงสอนพระภิกษุให้ระวังเรื่องผู้หญิง	๒๓๐
	พุทธวิธีการสอนพระภิกษุเรื่องผู้หญิง	๒๓๕
	ชาดก: เรื่องเล่าประกอบการสอนพระภิกษุให้ระวังผู้หญิง	๒๔๔
	๑. ชาดกที่ใช้สอนเหล่าภิกษุที่ไม่สำรวมระวังอินทรี	๒๔๖
	๒. ชาดกที่ใช้สอนเหล่าภิกษุที่ถูกผู้หญิงเล่าโลม	๒๕๒
	๓. ชาดกที่ใช้สอนเหล่าภิกษุที่เกิดความเบื่อบานเพราะกามวิตก	๒๖๑
บทที่ ๔	สตรีนิยม: ผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๖๖
	แนวคิดและทฤษฎีสตรีนิยม	๒๖๗
	๑. ความหมายของคำว่า “สตรีนิยม”	๒๖๗
	๒. แนวคิดและทฤษฎีสตรีนิยม	๒๖๙
	สตรีนิยมในสังคมไทย	๒๗๒
	สตรีนิยมกับพระพุทธศาสนาเถรวาทในสังคมไทย	๒๗๓
	การบวชเป็นภิกษุณีในประเทศไทย	๒๗๘
	๑. การบวชเป็นภิกษุณีจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย	๒๗๘
	๒. การบวชเป็นภิกษุณีจากสงฆ์ฝ่ายเดียว	๒๘๒
	๓. การออกกฎหมายเพื่อรับรองภิกษุณี	๒๘๗
	สตรีนิยม: ผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๘๘
	๑. ผลกระทบด้านลบ	๒๘๙
	๒. ผลกระทบด้านบวก	๒๙๕
	แนวทางที่ควรจะเป็นของภิกษุณีไทย	๒๙๘
บทที่ ๕	ผู้หญิงกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทย	๓๐๐
	สถานการณ์นักบวชหญิงในต่างประเทศ	๓๐๑
	ผู้หญิงในฐานะอุบาสิกาในสังคมไทย	๓๐๔
	ผู้หญิงในฐานะแม่ชีในสังคมไทย	๓๐๙
	๑. สถานภาพของแม่ชี	๓๐๙
	๒. การศึกษาของแม่ชี	๓๑๓

๓. บทบาทของแม่ชี	๓๑๗
นักบวชหญิงรูปแบบต่างๆ ในสังคมไทย	๓๒๑
๑. ภิกษุณีเถรวาท (จากศรีลังกา)	๓๒๑
๒. ภิกษุณีมหายาน	๓๒๕
๓. สิกขมาตุ (กลุ่มสันตือโศก)	๓๒๗
๔. ธรรมมาตา (สวนโมกข์)	๓๒๙
บรรณานุกรม	๓๓๓
ประวัติผู้เขียน	๓๔๓

ตัวอย่าง

คำนำ

(ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒)

หลังจากตำราวิชาสตรีในพระพุทธศาสนา ได้พิมพ์เผยแพร่และวางจำหน่ายหมดลงแล้ว ผู้เขียนได้ปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับใหม่อีกครั้ง เพื่อปรับเนื้อหาให้มีความละเอียดยิ่งขึ้น รวมถึงเพิ่มเนื้อหาและประเด็นใหม่เข้ามา เริ่มจากเรื่องคำศัพท์ภาษาบาลีที่มีความหมายถึงผู้หญิง ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา ผู้เขียนนำมาเพิ่มไว้ในบทแรกเพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้สนใจเกี่ยวกับศัพท์รวมถึงได้ค้นคว้าว่า ศัพท์นั้นมีถูกไข้อยู่ในคัมภีร์ที่ไหนบ้าง เนื้อหาอีกส่วนหนึ่งที่มีการเพิ่มเข้ามา คือ เรื่องชาดกที่พระพุทธเจ้าใช้เล่าเพื่อประกอบการสอนพระภิกษุเพื่อให้คลายความกำหนัดในเพศตรงข้าม การใช้เรื่องเล่าจากชาดกนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเป็นอุบายวิธีที่ดีในการสอน ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ชอบที่จะให้ผู้อื่นตำหนิหรือสั่งสอนตรงๆ แต่การสอนผ่านเรื่องเล่านี้จะช่วยให้ผู้ถูกสอนรู้สึกผ่อนคลาย ไม่เครียด และเปิดใจรับฟังมากกว่า เรื่องการใช้ชาดกเป็นอุบายวิธีประกอบการสอนของพระพุทธเจ้านี้ จะมีปรากฏอยู่ในบทที่ ๗ ส่วนการปรับปรุงแก้ไขในบทอื่นๆ นั้น ผู้เขียนได้ปรับเพิ่มเนื้อหาจากประเด็นเดิมให้มากขึ้น ละเอียดยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น การเพิ่มเนื้อหาจากประเด็นเดิมที่เห็นได้ชัด คือ การปรับเพิ่มบทบาทของอุบาสิกาและภิกษุณีให้สอดคล้องกับพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าประทานแนวทางไว้ว่ามี ๔ ประการ คือ บทบาทในด้านการศึกษา บทบาทในด้านการปฏิบัติ บทบาทในด้านเผยแผ่ และบทบาทในด้านการแก้ปรีวาท ผู้เขียนได้ค้นคว้าเรื่องของอุบาสิกาและภิกษุณีที่มีปรากฏสมัยพุทธกาลมาประกอบบทบาทในแต่ละด้าน เพื่อแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาลนั้น มีความสามารถและมีบทบาทเพื่อพระศาสนาอย่างไร และบทสุดท้าย ผู้เขียนได้ปรับเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงในพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงทั้งในฐานะอุบาสิกา ในฐานะแม่ชีว่ามีความสามารถและศักยภาพในการพัฒนาชีวิตและช่วยเหลือสังคมได้อย่างไรบ้าง

ประการสำคัญจากตำราเล่มนี้ ผู้เขียนยังยืนยันด้วยข้อมูลดังเดิมว่า การบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทนั้นต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย พร้อมกันนี้ ยังได้แสดงถึงความเป็นพุทธพจน์ของครุธรรม ๘ ประการด้วยหลักฐานจากคัมภีร์ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อเป็นการตอบข้อสงสัยที่ว่าครุธรรม ๘ นี้เป็นพุทธพจน์จริงหรือไม่ ผู้เขียนหวังว่า ตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจศึกษาและเรียนรู้เรื่องผู้หญิงในพระพุทธศาสนา หากตำรานี้มีความผิดพลาด บกพร่องในเรื่องใดแล้ว ผู้เขียนยินดีน้อมรับคำติติงเพื่อปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

คำนำ

(ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑)

ตำราเรื่อง *สตรีในพระพุทธศาสนา* เล่มนี้ ผู้เขียนได้รับเงินทุนสนับสนุนจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๓ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาจารย์ให้ผลิตผลงานทางวิชาการ อันจะเป็นประโยชน์สำหรับการเรียนการสอนและเป็นแหล่งค้นคว้าสำหรับผู้สนใจทางวิชาการทั่วไป ตำราเล่มนี้ มีเนื้อหาสาระที่จะให้ความเข้าใจหลักธรรมและวินัยของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เนื่องจากว่า หลักธรรมและวินัยในพระพุทธศาสนานั้น ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมานับพันปี เนื้อหาและเรื่องราวบางอย่างจึงก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยแก่ผู้อ่านได้ว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าแท้จริงหรือไม่ โดยเฉพาะเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่เสมือนมีลักษณะดูหมิ่นผู้หญิง ผู้เขียนได้ศึกษาเพื่อหาคำตอบข้อสงสัยเหล่านี้ พร้อมทั้งได้ค้นคว้าเรื่องผู้หญิงในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาทั้งในฐานะอุบาสิกาและภิกษุณี เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มเติมเรื่องผู้หญิงกับพระพุทธศาสนาในสังคมไทยยุคปัจจุบันเข้าไปด้วย อันแสดงให้เห็นถึงสถานะและบทบาทของผู้หญิงกับพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนขอขอบคุณฝ่ายวิชาการและวิจัย คณะศิลปศาสตร์ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนจนตำราเล่มนี้สามารถเสร็จได้อย่างเรียบร้อย

ผู้เขียนหวังว่าตำราเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจใฝ่ศึกษา ทำให้ได้ข้อมูล อันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องผู้หญิงในพระพุทธศาสนาเถรวาทตรงตามคัมภีร์ ส่วนการจะนำข้อมูลนี้ไปตีความต่างออกไปหรือไม่เห็นด้วยกับผู้เขียน ถือเป็นความเห็นต่างที่สามารถเกิดขึ้นได้ แต่ความเห็นต่างไม่จำเป็นต้องแตกแยก การเรียนรู้ซึ่งกันและกันนั้นเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ทางวิชาการ

มนตรี สิริโรจนานันท์ (สืบดวง)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก อักษรย่อในตารางเล่มนี้ ผู้เขียนใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ (โดยสืบค้นและอ้างอิงจาก CD BUDSIR/TT V.7 ของมหาวิทยาลัยมหิดล) สำหรับพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ วิธีการอ้างอิงใช้แบบ เล่ม/ ข้อ/ หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น

วิ.จ. (บาลี) ๗/๔๒๕/๒๕๘ หมายถึง วินยปิฎก จุฬาคคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๗ ข้อ ๔๒๕ หน้า ๒๕๘ ฉบับสยามรัฐ

ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒๖/๒๓๗ หมายถึง มัชฌิมนิกาย มูลปัลลนาสก์ ภาษาไทย เล่ม ๑๒ ข้อ ๒๒๖ หน้า ๒๓๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(บาลี) =	วินยปิฎก	มหาวิภงคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภงค์	(ภาษาไทย)
วิ.ภิกขุณี.	(บาลี) =	วินยปิฎก	ภิกขุณีวิภงคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.ภิกขุณี.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภงค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี) =	วินยปิฎก	จุฬาคคปาลี	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	จุฬาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) =	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัลลนาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัลลนาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุपरีปัลลนาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นันทนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สพ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค	(ภาษาไทย)

ส.ม.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(บาลี) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย) =	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา ในตำราเล่มนี้ ผู้เขียนสืบค้นและอ้างอิงจาก CD BUDSIR/TT V.7 ของมหาวิทยาลัยมหิดล (ซึ่งใช้อรรถกถาบาลีอักษรไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (เฉพาะอรรถกถาธรรมบท ๘ เล่ม) นอกนั้นเป็นอรรถกถาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) โดยใช้รูปแบบ ชื่อย่อคัมภีร์ ตามด้วยเล่ม (ถ้ามี)/ ชื่อ (ถ้ามี)/ หน้า เช่น

อง.เอกก.อ.(บาลี) ๑/๒๖๐/๓๘๔ หมายถึง องคุตตรนิกาย มโนรถปฐนี เอกกนิบาตอฏฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ชื่อ ๒๖๐ หน้า ๓๘๔

ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๒/๒๓ หมายถึง ขุททกนิกาย ธรรมบทอฏฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๒ หน้า ๒๓

ขุ.อุ.อ.(บาลี) ๔๕/๓๑๖ หมายถึง ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทานอฏฐกถา ภาษาบาลี ชื่อ ๔๕ หน้า ๓๑๖

ข้อสังเกต จำนวนเล่มในแต่ละคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีจะมีไม่เกิน ๑๐ เล่ม ถ้าเลขหน้ามากกว่า ๑๐ นั้นหมายถึง ข้อ (สำหรับผู้ต้องการสืบค้นคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย สามารถสืบค้นได้โดยการเทียบเคียงจากชื่อคัมภีร์และเล่มฉบับภาษาบาลีเหล่านี้)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ.	(บาลี) = วินัยปิฎก	สมณฑปาสาทิกา	มหาวิภังคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ภิกขุณี.อ.	(บาลี) = วินัยปิฎก	สมณฑปาสาทิกา	ภิกขุณีวิภังคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.อ.	(บาลี) = วินัยปิฎก	สมณฑปาสาทิกา	มหาวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.จู.อ.	(บาลี) = วินัยปิฎก	สมณฑปาสาทิกา	จูฬวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
วิ.ป.อ.	(บาลี) = วินัยปิฎก	สมณฑปาสาทิกา	ปริวารวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.	(บาลี) = ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	สีลกขนฺทวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ.	(บาลี) = ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	มหาวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ที.ปา.อ.	(บาลี) = ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสินี	ปาฎิกวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.มู.อ.	(บาลี) = มัชฌิมนิกาย	ปปญฺจสุทฺถนี	มุลปฺนฺธนาสกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ.	(บาลี) = มัชฌิมนิกาย	ปปญฺจสุทฺถนี	อุปริปฺนฺธนาสกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.ส.อ.	(บาลี) = สํยุตตนิกาย	สารตฺตปฺปกาสินี	สคาถวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.นิ.อ.	(บาลี) = สํยุตตนิกาย	สารตฺตปฺปกาสินี	นิทานวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
สํ.สพ.อ.	(บาลี) = สํยุตตนิกาย	สารตฺตปฺปกาสินี	สพายตฺนวคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
องฺ.เอกก.อ.	(บาลี) = องฺคฺตฺตรนิกาย	มโนรทฺปฺรณี	เอกกนิปาตอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
องฺ.ทุก., ติก., จตุก., อ.(บาลี)	= องฺคฺตฺตรนิกาย	มโนรทฺปฺรณี	ทุกาทินิปาตอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
องฺ.ปญฺจก., ฉก., สตฺตก., อฎฐก., นวก., ทสก., เอกาทสก., อ.(บาลี)	= องฺคฺตฺตรนิกาย	มโนรทฺปฺรณี	ปญฺจาทินิปาตอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	-	ธมฺมปทอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อุ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตที่ปนี	อุทานอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตที่ปนี	อิติวุตฺตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตไซตฺติกา	สุตฺตนิปาตอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.วิ.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตที่ปนี	วิมานวตฺตอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถร.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตที่ปนี	เถรคาถาอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถรี.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	ปรมตฺตที่ปนี	เถรีคาถาอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.เอกก.อ.	(บาลี) = ขุทฺทกนิกาย	เอกกนิปาต	ชาตอฎฐกถาปาลี	(ภาษาบาลี)

ขุ.ชา.ทก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ทกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ติก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ติกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.จตุกก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	จตุกกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ปญจก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ปญจกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ฉก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ฉกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.สตตก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	สตตกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.อฏฐก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	อฏฐกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.นวก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	นวกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ทสก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ทสกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.เอกาทสก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	เอกาทสกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ปภินุณก.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ปภินุณกนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.จตุตถารีส.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	จตุตถารีสนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.ปญญาส.อ. (บาลี) = ขุททกนิกาย	ปญญาสนิปาตชาตกอฏฐกถาปาฬิ	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.อ. (บาลี) = อภิธรรมปิฎก	ขมมสังคณี	อฏฐสาฬหีอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
--------------------------------	-----------	----------------	------------



บทที่ ๑

คำทักของ

พระพุทธศาสนาต่อผู้หญิง

พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งในสังคมไทยที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรม ความเชื่อและพฤติกรรมของผู้คนในสังคมไทย คำสอนต่างๆ ในพระพุทธศาสนาย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนไม่โดยทางตรงก็โดยทางอ้อม ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนามีแหล่งกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย เมื่อกว่า ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว การจะทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นย่อมเป็นสิ่งไม่ได้ที่จะต้อง คำนึงถึงบริบทของสังคมอินเดียในยุคสมัยนั้นประกอบด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ถ้าตีความคำสอนโดย ไม่ระมัดระวังอาจก่อให้เกิดความลำเอียงหรืออคติโดยเฉพาะต่อผู้หญิงได้ เพราะสังคมอินเดียในยุคสมัย นั้นมีทาสที่ต่อผู้หญิงที่ไม่ค่อยดีนัก พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ไม่ได้พิจารณาถึงคำสอนในพระพุทธศาสนา อย่างจริงจังจึงไม่เห็นความคลาดเคลื่อนอันนำไปสู่การปฏิบัติที่ขาดการตระหนักถึงบทบาทของผู้หญิง

ในยุคสมัยปัจจุบันนี้ สังคมไทยพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป แต่ความเชื่อและแนวปฏิบัติต่อผู้หญิง ในพระพุทธศาสนาบางอย่างยังคงยึดถือแนวทางที่เชื่อตามๆ กันมา จนบางครั้งอาจทำให้เกิดความละเลย ในการปฏิบัติต่อเพศหญิงโดยไม่ได้ตั้งใจ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจึงควรที่จะให้ความสำคัญและ ตระหนักถึงบทบาทและความทุกข์ของผู้หญิงให้มากขึ้น ในความเป็นจริงแล้ว ความทุกข์ตามหลักการ ของพระพุทธศาสนาโดยปรมาตถ์ไม่มีการแบ่งแยกว่าเพศใดมีทุกข์หรือไม่มีทุกข์ แต่ในระดับสมมตินั้น ตามสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของมนุษย์ย่อมมีการแบ่งแยกเป็นเพศหญิงและเพศชาย มีการกำหนด บทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกัน ฉะนั้นทุกข์ของเพศหญิงและเพศชายจึงมีความแตกต่างกันไป บางเรื่อง สำหรับผู้ชายอาจจะดูไม่เป็นทุกข์มากนัก แต่สำหรับผู้หญิงแล้วเรื่องนั้นก่อให้เกิดความทุกข์ได้มาก ดังนั้น การสอนธรรมเพื่อช่วยผ่อนเบาความทุกข์จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยความเข้าใจในหลายระดับ

ในบรรดาพุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกานั้น ผู้หญิงมีส่วนร่วมครึ่งหนึ่ง ในฐานะภิกษุณีและอุบาสิกา ภิกษุและภิกษุณี เป็นนักบวช ไม่ได้ประกอบอาชีพจึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย ๔ จากชาวบ้านที่จะคอยอุปถัมภ์ค้ำจุน ส่วนอุบาสกและอุบาสิกาเป็นผู้ครองเรือน มีการประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว และให้ความช่วยเหลือสนับสนุนนักบวชในด้านปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เพื่อให้ภิกษุเหล่านั้นได้ดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่ลำบาก แม้บทบาทหลักของอุบาสกและอุบาสิกาจะเป็นเรื่องของการอุปถัมภ์บำรุงศาสนา ถึงกระนั้น พระพุทธเจ้าก็เปิดโอกาสให้ชาวบ้านทั้งอุบาสก (ผู้ชาย) และอุบาสิกา (ผู้หญิง) ได้ฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่ธรรมได้ ในบทนี้ ผู้เขียนประสงค์จะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงในพระพุทธศาสนา ในฐานะอุบาสิกา โดยเริ่มจากลักษณะและหน้าที่ของอุบาสิกาก่อน



ลักษณะและหน้าที่ของอุบาสิกา

ในวินัยปิฎกได้อธิบายความหมายของคำว่า “อุบาสิกา” ไว้ว่า ได้แก่ผู้หญิงที่ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ถึงพระธรรมเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ (ที่พึ่ง)^๑ จากความหมายนี้ สู่ถึงลักษณะของอุบาสิกาที่สำคัญ คือ ต้องเป็นผู้ที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง หมายถึง ศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นเบื้องต้นก่อน เมื่อมีศรัทธาแล้วจึงปฏิบัติตนตามหน้าที่ของอุบาสิกาต่อไป การปฏิบัติตนในฐานะอุบาสิกาจึงเป็นการแสดงออกถึงหน้าที่ในฐานะผู้สนับสนุนนักบวช หน้าที่หลักของผู้หญิงในฐานะอุบาสิกาคือการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ในความเป็นจริงแล้ว การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่มิใช่เฉพาะของอุบาสิกาเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของทั้งอุบาสกและอุบาสิกา ในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสคุณลักษณะของอุบาสกที่ดีไว้ ซึ่งคุณลักษณะของอุบาสกนี้ย่อมหมายรวมถึงอุบาสิกาด้วย ใน *จัตถสทสสูตร* พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงองค์ประกอบของอุบาสกที่ดีไว้ ๕ ประการ คือ

- ๑) เป็นผู้มิมีศรัทธา
- ๒) เป็นผู้มิมีศีล
- ๓) เป็นผู้ไม่ถ่อมมกคลตันป่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมกคล
- ๔) ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา
- ๕) ทำอุปการะในศาสนานี้ก่อน^๒

^๑วิ.ม.(ไทย) ๑/๔๔๕/๔๗๖

^๒อง.ปมจก.(ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๙๓



อุบาสิกาสัมัยพุทธกาล

อุบาสิกาในสมัยพุทธกาลนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่มีชื่อปรากฏและไม่มีชื่อปรากฏในคัมภีร์ ในที่นี้ ผู้เขียนจะนำเสนอเรื่องราวของอุบาสิกาตามที่มีปรากฏว่าได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ (ผู้ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้มีบทบาทยอดเยี่ยมกว่าอุบาสิกาคณะอื่น) ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องอุบาสิกาว่าเป็นเอตทัคคะไว้จำนวน ๑๐ คน^{๑๐} ดังนี้

- ๑) นางสุชาดา ธิดาของเสนานীগูฎุมพี เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้ถึงสรณะก่อน
- ๒) นางวิสาขา มิคระมาตา เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้ยินดียิ่งในการถวายทาน
- ๓) นางชุชชุตตรา เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้เป็นพหูสูต
- ๔) นางสาวมาดี เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้มีปกติอยู่ด้วยเมตตา
- ๕) นางอุตตรา นันทมาตา เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้ยินดีในฌาน
- ๖) นางสุปวาสา โกลิยธิดา เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้ถวายรสอันประณีต
- ๗) นางสุปิยา เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้บำรุงภิกษุอาพาธ
- ๘) นางกาติยานี เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้เลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น
- ๙) นางนกุลมาตา คหปตานี เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้กล่าวถ้อยคำที่ทำให้เกิด

ความคุ้นเคย

๑๐) นางกาลิ ชาวมืองกุรุชระ เลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกาทั้งหลาย ผู้เลื่อมใสเพราะได้ยินได้ฟังตามๆ กันมา

อุบาสิกาที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาคณะอื่นในด้านต่างๆ ทั้ง ๑๐ คนนี้ มีประวัติความเป็นมาที่มีรายละเอียดมากบ้างน้อยบ้างต่างกันไป สำหรับผู้ที่สนใจรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติของอุบาสิกาเหล่านี้สามารถหาอ่านได้จากหนังสือประวัติอุบาสิกาที่มีผู้เรียบเรียงไว้หลายเล่มด้วยกัน เช่น จำเนียร ทรงฤกษ์ ได้เขียนหนังสือชื่อว่า *ชีวประวัติพุทธอุบาสิกา*^{๑๑} เรื่องอุไร กุศลาลัย เขียนหนังสือเรื่อง *สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา*^{๑๒} วุฒิน อินทสระ เขียนหนังสือเกี่ยวกับผู้หญิงเรื่อง *ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล*^{๑๓} ปัญญา ใช้บางย่อ รวบรวมและเรียบเรียงชีวประวัติของอุบาสิกาในสมัยพุทธกาล

^{๑๐} อ.จ. เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕-๒๖๗/๓๒-๓๓

^{๑๑} จำเนียร ทรงฤกษ์, *ชีวประวัติพุทธอุบาสิกา*, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๓).

^{๑๒} เรื่องอุไร กุศลาลัย, *สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา*, (กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕).

^{๑๓} วุฒิน อินทสระ, *ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๙).



บทบาทของอุบาสิกาสมิยพุทธกาล

บทบาทของอุบาสิกาในทางพระพุทธศาสนา เป็นการสังเคราะห์จากเรื่องราวของอุบาสิกาเอตทัคคะเป็นหลักและอาจมีเรื่องราวของอุบาสิกาบางคนที่ไม่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ แต่มีข้อมูลอันแสดงถึงบทบาทที่เด่นชัด ผู้เขียนจะรวบรวมมาแสดงไว้ด้วย สำหรับเรื่องบทบาทนี้ ผู้เขียนได้กำหนดไว้ ๔ ด้านคือ ๑) ด้านการศึกษาเล่าเรียน ๒) ด้านการปฏิบัติธรรม ๓) ด้านการเผยแพร่ธรรม และ ๔) ด้านการแก้ข้อกล่าวหา (ปรัปวาท) ได้ โดยใช้หลักการจากพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เกี่ยวกับบทบาทของพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา กล่าวเฉพาะอุบาสิกามีพุทธพจน์ที่แสดงถึงลักษณะบทบาทว่า

ก็เวลานี้ อุบาสิกาทั้งหลายผู้สาวิกาของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม เรียงกับอาจารย์ของตนแล้วก็บอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้

และพุทธพจน์อีกแห่งก็มีเนื้อหาคล้ายกัน แต่เพิ่มลักษณะของอุบาสิกาที่ต่างกัน ดังข้อความที่ว่า

บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์^{๑๖}ของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ ปราบปรปวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้

บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม^{๑๗}ของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ ปราบปรปวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้^{๑๘}

จากพุทธพจน์ข้างต้นนั้น สามารถพิจารณาถึงบทบาทและหน้าที่ของพุทธบริษัทได้ว่า มีอยู่ ๔ อย่างคือ ๑) การศึกษาเล่าเรียน (จากข้อความว่า เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า

^{๑๖}ที่.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖๘/๑๑๕

^{๑๗}ที่.ป.อ.(บาลี) ๑๗๕/๑๐๐ ยกตัวอย่างอุบาสิกาที่ประพฤติพรหมจรรย์ว่า ได้แก่ นันทมารดา

^{๑๘}ที่.ป.อ.(บาลี) ๑๗๕/๑๐๐ ยกตัวอย่างอุบาสิกาที่อยู่ครองเรือนว่า ได้แก่ นางชุชุตตรา

^{๑๙}ที่.ป.า.(ไทย) ๑๑/๑๗๕/๑๓๖



รูปแบบการบวชเป็นภิกษุณี

การบวชเป็นภิกษุณีนั้นมีรูปแบบและพิธีกรรมการบวช ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งสามารถสรุปได้ว่ามีอยู่ ๔ แบบคือ

๑. ครุธรรมปฏิบัติคหณุปสัมปทา

เป็นการอุปสมบทโดยการรับครุธรรม ๘ ประการ ผู้ที่ได้รับการบวชด้วยวิธีนี้คือ พระนันทวงมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นภิกษุณีรูปแรกและรูปเดียวในพระพุทธศาสนา เรื่องการบวชเป็นภิกษุณีของพระนันทวงนี้ เริ่มจากในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพระเจ้าสุทโธทนะ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งเป็นการเสด็จสู่เมืองนี้เป็นครั้งแรกหลังจากที่พระพุทธองค์ได้เสด็จออกผนวชไป พระราชบิดาพยายามส่งทูตไปทูลเชิญให้พระพุทธเจ้าเสด็จกลับมายังกบิลพัสดุ์ถึง ๙ ครั้ง แต่ไม่สำเร็จ ในครั้งที่ ๑๐ ได้ส่งทูตชื่อว่า กากุทายีไปพร้อมคณะ จึงสำเร็จ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์แล้วได้ทรงทรมานบรรดาพระญาติให้คลายทิฏฐิมานะลงด้วยการแสดงมหาเวสสันดรชาดก^๑ ในวันต่อมา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระบิดา ซึ่งกำลังไม่พอพระทัยเป็นอย่างมากที่เห็นพระพุทธเจ้ามีสถานะเป็นกษัตริย์แต่กลับมาเดินบิณฑบาตขอข้าวชาวบ้านเหมือนขอทาน^๒ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงธรรมด้วยพระคาถาว่า

ภิกษุไม่พึงประมาทบิณฑบาตที่ตนยื่นรับ	พึงประพฤติสุจริตธรรม
ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข	ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ^๓

เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงธรรมบทนี้จบลง พระเจ้าสุทโธทนะได้บรรลุนิพพานระดับโสดาปัตติผล ต่อมาพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงธรรมด้วยพระคาถาว่า

ภิกษุพึงประพฤติสุจริตธรรม	ไม่พึงประพฤติทุจริตธรรม
ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข	ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ^๔

^๑ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๑๐๕-๑๐๖, ขุ.ชา.มหา.(ไทย) ๒๘/๑๖๕๕-๒๔๕๐/๔๔๗-๕๖๐

^๒ขุ.ธ.อ.(บาลี) ๖/๓๑-๓๒

^๓ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๕

^๔ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๑๖๘/๘๕

อัญญาจิกอาอุปสัมปทา คือ การบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาในฝ่ายภิกษุสงฆ์ให้สำเร็จเรียบร้อยก่อนแล้ว จากนั้นจึงไปขอบวชจากฝ่ายภิกษุสงฆ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาอีกครั้งหนึ่ง จึงถือว่าเป็นรูปแบบการบวชเป็นภิกษุณีจากสงฆ์ ๒ ฝ่ายอย่างเป็นทางการและคณะสงฆ์ในสายเถรวาทยึดถือปฏิบัติเป็นหลักการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การบวชเป็นภิกษุณีต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่ายเท่านั้นจึงถือว่าเป็นภิกษุณีที่ถูกต้อง เรื่องนี้สามารถสืบค้นหาหลักฐานเพื่อยืนยันได้จากพระวินัยของภิกษุณี ข้อแรกคือ ปาราชิกของภิกษุณีข้อที่ ๑ ในพระวินัยปิฎก เมื่อพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยข้อนี้แล้ว พระเถระรุ่นต่อมาได้อธิบายขยายความไว้ในสิกขาบทวิภังค์ซึ่งเป็นบทต่อท้ายจากพระบัญญัติ เพื่อเป็นการอธิบายศัพท์เฉพาะในบทบัญญัตินั้นไว้ว่า คำว่า “ภิกษุณี” ในสิกขาบทบัญญัตินี้ หมายถึง ภิกษุณีที่บวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย ดังข้อความที่ว่า “ภิกษุณีที่สงฆ์ ๒ ฝ่ายพร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้องสมควรแก่เหตุนี้ที่พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาว่า ภิกษุณี ในความหมายนี้”^{๒๖} ดังนั้นคำว่า ภิกษุณี จึงหมายถึง ผู้หญิงที่บวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย และไม่สามารถตีความเป็นอย่างอื่นได้ เพราะถ้าตีความว่า ภิกษุณี หมายถึง ผู้บวชจากสงฆ์ฝ่ายเดียว ย่อมไม่ใช่ภิกษุณีที่ถือตามพระวินัยบัญญัติของภิกษุณีทั้งหมด



ขั้นตอนการบวชเป็นภิกษุณี

การบวชเป็นภิกษุณีตามหลักการของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น ใช้หลักการตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นหลัก นั่นคือ รูปแบบการบวชเป็นภิกษุณีด้วยการหลักอัญญาจิกอาอุปสัมปทา เป็นการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย แม้ว่าในช่วงแรกของการบวชผู้หญิงเป็นภิกษุณีจะมีหลักฐานว่า ผู้หญิงกลุ่มแรกคือ นางสาภิยานี ๕๐๐ คน ได้รับการบวชจากพระภิกษุสงฆ์ด้วยหลักญัตติจตุตถกรรมวาจาจากภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียวก็ตาม ต่อมาเมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงวางรูปแบบการบวชเป็นภิกษุณีเพิ่มเติมขึ้นเพื่อให้เหมาะสมและรัดกุมในการคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีตามลำดับ กล่าวคือ ในช่วงแรกของการบวชเป็นภิกษุณีนั้น พระภิกษุยังให้การอุปสมบทแก่ผู้หญิงที่ต้องการจะบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาจากภิกษุสงฆ์ฝ่ายเดียวเรื่อยมา ต่อมาเกิดปัญหาว่า ภิกษุณีที่บวชมาแล้วมีร่างกายและอวัยวะในร่างกายบางอย่างไม่ครบสมบูรณ์หรือมีปัญหาเกี่ยวกับอวัยวะเพศ รวมถึงโรคที่เกี่ยวกับอวัยวะเพศหญิง^{๒๗} พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงอนุญาตให้พระภิกษุชกถามอันตรายิกรรมเพื่อเป็นการคัดกรองไม่ให้มีภิกษุณีผู้หญิงที่มีลักษณะอันต้องห้ามบวชได้บวชเข้ามาเช่นเดียวกันกับผู้ชายที่มีการชกถามอันตรายิกรรมเช่นกัน ในขั้นตอนนี้ ภิกษุสงฆ์ได้

^{๒๖}วิ.ภิกษุณี.(ไทย) ๓/๖๕๘/๕

^{๒๗}วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๒๓/๓๔๕-๓๔๖



บทที่ ๖

บทบาทของภิกษุณี ในสมัยพุทธกาล

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีได้นั้น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้พัฒนาศักยภาพของตน เพื่อพัฒนาชีวิตและจิตใจ ไปสู่เป้าหมายคือความพ้นทุกข์ เมื่อผู้หญิงเหล่านั้นได้บวชมาแล้ว ได้มีโอกาสแสดงบทบาทในทางศาสนาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การปฏิบัติธรรม ช่วยเผยแผ่ธรรม แสดงธรรม และรวมถึงบทบาทในด้านการแก้ปรีชา (ข้อโต้แย้ง ข้อกล่าวหาจากคนนอกศาสนา) ก่อนที่จะอธิบายถึงบทบาทของภิกษุณี จะขอกล่าวถึงภิกษุณีที่ได้รับยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ เพื่อเป็นการยกย่องภิกษุณีให้เป็นที่ปรากฏ จากนั้นจะได้อธิบายถึงบทบาทของภิกษุณีในด้านต่างๆ ในภายหลัง พระพุทธเจ้าได้ตรัสยกย่องภิกษุณีหลายรูปว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีรูปอื่นไว้ใน *อังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต* ว่า

- ๑) พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้รู้ราตรีนาน ๆ
- ๒) พระเขมาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้มีปัญญามาก ๆ
- ๓) พระอุบลฉัณณาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้มีฤทธิ์ ๆ
- ๔) พระปฎาจาราภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้ทรงวินัย ๆ
- ๕) พระธัมมทินนาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้เป็นธรรมกถึก ๆ
- ๖) พระนันทาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้ยินดีในมาน ๆ
- ๗) พระโสณภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้ปรารถนาความเพียร ๆ
- ๘) พระสกุลาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้มีจักขุทิพย์ ๆ
- ๙) พระภัททาคุณทลเกสาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณี ในด้านผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน ๆ

- ๑๐) พระภัททกปิลาณีภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้ระลึกชาติก่อนๆ ได้ ๫
 ๑๑) พระภัททากัจจานาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้ได้บรรลุภิญญาใหญ่ ๫
 ๑๒) พระกีสาคโคตมีภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้ทรงจิรวจรเศร้าหมอง ๫
 ๑๓) พระสิกาลมาตาภิกษุณี เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ในด้านผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา^๑

พระภิกษุณีทั้ง ๑๓ รูปนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างของภิกษุณีและแสดงให้เห็นถึงความที่พระพุทธเจ้าทรงยอมรับศักยภาพของผู้หญิง เมื่อผู้หญิงได้ออกบวชเป็นภิกษุณีแล้วก็ได้รับการยอมรับในด้านต่างๆ ตามความสามารถของแต่ละบุคคล สำหรับประวัติความเป็นมาของภิกษุณีทั้ง ๑๓ รูปนี้มีนักวิชาการหลายคนได้เขียนอธิบายรายละเอียดไว้แล้ว ดังเช่นหนังสือเรื่อง *๔๐ ภิกษุณีพระอรหันต์: พุทธสาวิกาในสมัยพุทธกาล* ของปัญญา ใบบางยาง^๒ *ภิกษุณี: พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล* ของบรรจบ บรรณรุจิ^๓ และ *ชีวประวัติพุทธสาวิกา (พระภิกษุณีหรือพระเถรี)* ของจำเนียร ทรงฤกษ์^๔ ในที่นี้ผู้เขียนจะไม่นำเสนอประวัติอย่างละเอียดนัก แต่จะกล่าวถึงประวัติของภิกษุณีที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะเหล่านี้ไว้แต่เพียงโดยย่อ



ภิกษุณีที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้า

ภิกษุณีที่มีประวัติปรากฏและได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีรูปอื่นในด้านใดด้านหนึ่งนั้น มีอยู่จำนวน ๑๓ รูป ดังนี้

๑) พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี: ภิกษุณีผู้เป็นรัตตัญญู

พระมหาปชาบดีโคตมีเถรีเคยได้ตั้งความปรารถนาไว้ในสมัยพระพุทธเจ้าปฐมุตตระ ว่าขอเป็นภิกษุณีผู้เลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลายผู้รัจฉาทรินาน (หรือผู้เป็นรัตตัญญู^๕) เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์แล้วนางได้ทำกุศลกรรมความดีเรื่อยมา ในชาติสุดท้ายนี้ นางได้มาเกิดเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนตาคณะกับพระนางสุลลภกษณา^๖ มีชื่อว่า “โคตมี” และเป็นพระกนิษฐภคินีของพระนางสิริมหามายา

^๑ อ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๓๕-๒๔๗/๓๐-๓๑.

^๒ ปัญญา ใบบางยาง (รวบรวมเรียบเรียง), *๔๐ ภิกษุณีพระอรหันต์*, (กรุงเทพฯ: ชรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๐).

^๓ บรรจบ บรรณรุจิ, *ภิกษุณี: พุทธสาวิกาครั้งพุทธกาล*, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

^๔ จำเนียร ทรงฤกษ์ (รวบรวมและเรียบเรียง), *ชีวประวัติพุทธสาวิกา (พระภิกษุณีหรือพระเถรี)*, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพ่อนวล แม่ฟ้า ทรงฤกษ์, ๒๕๕๔).

^๕ อ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๓๕/๓๐

^๖ ชู.อุป.(ไทย) ๓๓/๙๗-๒๘๘/๓๙๙-๔๒๕

สังสารวัฏฏ์ (การเวียนว่ายตายเกิด) อันเกี่ยวเนื่องด้วยความผูกพันระหว่างเพศชายและหญิงนี้มีทั้งข้ออันพึงปฏิบัติที่เป็นพระธรรมและข้อควรละเว้นที่เป็นพระวินัย หลักธรรมที่พระภิกษุควรปฏิบัติที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้นั้น มีปรากฏอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎกเป็นจำนวนมาก ส่วนหลักพระวินัยซึ่งเป็นหลักบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อให้พระภิกษุต้องปฏิบัติเพื่อระวังตนเองจากผู้หญิงนั้นมีปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก สำหรับพระวินัยซึ่งเป็นกฎระเบียบข้อห้ามเกี่ยวกับผู้หญิงนั้น ผู้เขียนเห็นว่าเป็นเรื่องที่ภิกษุจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจตั้งแต่บวชมาแล้ว ในบทนี้ ผู้เขียนจะไม่อธิบายถึงบทบัญญัติเหล่านั้นของพระภิกษุ แต่จะอธิบายการสอนธรรมเกี่ยวกับผู้หญิง ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระสูตรต้นตปิฎกเป็นหลัก



หลักธรรมที่พระภิกษุพึงปฏิบัติต่อผู้หญิง

ในพระสูตรต้นตปิฎกมีเนื้อหาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้มากมาย ทั้งเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของพระภิกษุ และเรื่องเกี่ยวกับการวางตัวให้เหมาะสมในชุมชนต่างๆ ในหัวข้อนี้ ผู้เขียนมุ่งเน้นในเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพระภิกษุให้ระมัดระวัง และเป็นเรื่องที่ไม่ดี ไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง และเรื่องที่เกิดขึ้นทำให้พระองค์ต้องทรงแนะนำสั่งสอนไว้นั้น เกิดจากการที่พระภิกษุปฏิบัติต่อสิ่งนั้นไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งแก่ตัวเองและคณะสงฆ์ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ เรื่องคือ ๑) เรื่องเกี่ยวกับผู้หญิง และ ๒) เรื่องลามกสักการะและชื่อเสียง แม้ในบทนี้ ผู้เขียนประสงค์จะเขียนเรื่องหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนพระภิกษุให้ระมัดระวังเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์อันไม่เหมาะสมที่จะเกิดขึ้นระหว่างพระภิกษุกับผู้หญิงก็ตาม แต่ยังมีอีกเรื่องหนึ่งที่น่าเป็นห่วงและมีความสำคัญใกล้เคียงกับเรื่องผู้หญิง นั่นคือเรื่องลามกสักการะและชื่อเสียง เพราะทั้งสองสิ่งนี้เป็นสื่อชักพาให้ผู้หญิงเข้าหาภิกษุ ดังนั้นเมื่อลามกสักการะและชื่อเสียงเกิดขึ้นแก่พระภิกษุแล้ว ถ้าพระภิกษุนั้นไม่ระมัดระวังต่อสิ่งทั้งสองนั้นย่อมอาจทำให้พระภิกษุหลงผิด หลงทาง คลาดเคลื่อนจากเป้าหมายของการบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาก็เป็นได้

๑. ทรงสอนพระภิกษุให้ระวังเรื่องลามกสักการะ

ก่อนที่จะเขียนเรื่องเกี่ยวกับผู้หญิง ผู้เขียนจะเขียนเรื่องลามกสักการะก่อน เพราะเห็นว่าเรื่องนี้มีความสำคัญเป็นเบื้องต้น เรื่อง *ลามกสักการะ* ที่เกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ บางแห่งมีลามกสักการะมาก ถ้าพระภิกษุรูปใดมัวยึดติดและหลงใหลในสิ่งเหล่านี้ การประพฤติพรหมจรรย์ก็ไม่มีมีความก้าวหน้า พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าลามกสักการะนั้นอันตรายสำหรับพระภิกษุยิ่งกว่าผู้หญิง ดังพระดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ลามก สักการะและชื่อเสียง ทารุณ เฝ็ดร้อน หยาบคายเป็นอันตรายแก่การบรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งไม่มีธรรมอื่นยิ่งไปกว่า มาตุคามคนเดียวหรือหญิงงามคนเดียวย่อมไม่อาจย่ำยีจิตของภิกษุ

อยู่แต่สถานภาพก็ไม่ชัดเจน ดังนั้นในหัวข้อถัดไป ผู้เขียนจะได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับนักบวชหญิงในสังคมไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้นในเรื่องการพระศาสนาจึงเป็นภาระของพระภิกษุสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ สำหรับนักบวชสตรีในประเทศไทยยังไม่ชัดเจนว่ามีอยู่หรือไม่อยู่ตามหลักนิตินัย แต่ในทางพฤตินัยหรือปรากฏการณ์จริง มีผู้หญิงไทยหลายคนดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับนักบวชในรูปแบบต่างๆ ทั้งเป็นภิกษุณีเถรวาท ภิกษุณีมหายาน แม่ชีหรืออุบาสิกา ทศศีลมาตา ทศมาตาหรือทศมาตุ แตกต่างกันไปแต่ละสำนัก มีทั้งที่อาศัยอยู่ในวัดหรือสำนักประจำและอาจจะมิปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเป็นครั้งคราว แต่ในทางกฎหมายไทย ไม่ได้รับรองสถานภาพว่าเป็นนักบวชหญิงที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท อาจมีการรับรองอยู่บ้างถ้าเป็นนักบวชในนิกายมหายาน ถ้าสำนักนิกายมหายานนั้นได้รับการรับรองอย่างถูกต้องตามกฎหมายไทย ดังนั้นเรื่องราวเกี่ยวกับผู้หญิงในพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงสรุปได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่คือ ๑) ผู้หญิงในฐานะอุบาสิกา ๒) ผู้หญิงในฐานะแม่ชี และ ๓) ผู้หญิงในฐานะนักบวชอื่นๆ



ผู้หญิงในฐานะอุบาสิกาในสังคมไทย

ผู้หญิงในฐานะอุบาสิกา^๑ เป็นสถานภาพและบทบาทที่ผู้หญิงเมื่อแสดงตนเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาย่อมจะได้รับสถานภาพนี้โดยปริยาย ซึ่งสถานภาพนี้จะตามมาด้วยบทบาทและหน้าที่ผู้หญิงส่วนใหญ่ในสังคมไทย ยอมรับสถานภาพนี้เป็นอย่างดี ด้วยการทำหน้าที่ตามหลักอุบาสิกาที่ดีคืออุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการบำเพ็ญทาน ถวายปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุ สามเณร บทบาทและหน้าที่ของอุบาสิกาในสังคมไทยจึงไม่ค่อยมีปัญหาแต่ประการใดนัก อาจจะมีบ้างในกรณีที่ผู้หญิงบางคนก้าวล้ำไปใกล้ชิดพระภิกษุสามเณรมากเกินไปจนอาจจะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมขึ้น ถ้าผู้หญิงในฐานะอุบาสิกาปฏิบัติตามหน้าที่ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า อุบาสิกาที่ดีนั้น ควรประกอบด้วยลักษณะ ๕ ประการคือ

๑. เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย
๒. เป็นผู้มั่งคิล
๓. เป็นผู้ไม่ถือมงคลดตีนขาว เชื้อกรรม ไม่เชื่อมงคลด
๔. ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา^๒
๕. ทำอุปกะระในศาสนานี้ก่อน^๓

^๑ อ.จ.ปณฺจก.(ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๕๓

สตรีในพระพุทธรศาสนา

หลักธรรมและคำสอนของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับผู้หญิงมีทั้งด้านบวกและด้านลบ เรื่องนี้อาจต้องใช้ความระมัดระวังในการอธิบายและตีความ ผู้เขียนได้สืบค้นที่มาของคำสอนเกี่ยวกับผู้หญิงในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์อันเป็นบริบทของคำสอนมาประกอบการอธิบาย ในคัมภีร์มีข้อมูลอันแสดงถึงเรื่องราวผู้หญิงสถานภาพต่างๆ ทั้งในฐานะมารดา ในฐานะภรรยา ในฐานะลูกสาว และในฐานะหญิงหม้าย สำหรับผู้หญิงผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนานั้นมี ๒ รูปแบบ คือ อุบาสิกา ผู้หญิงฆราวาสเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาเป็นหลัก และภิกษุณี เป็นผู้หญิงที่ต้องการแสวงหาหนทางพ้นทุกข์ พระพุทธศาสนาได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถออกบวชได้ ในคัมภีร์ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการบวชเป็นภิกษุณี คุณสมบัติและวิธีการบวช ผู้เขียนได้พยายามค้นคว้าอย่างละเอียด โดยเฉพาะวิธีการบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย พร้อมทั้งนำเสนอบทบาทของภิกษุณีในฐานะผู้ปฏิบัติธรรมและสั่งสอนผู้อื่นทั้งเพศหญิงด้วยกันและเพศชาย

ปัจจุบัน ผู้หญิงไทยได้ออกบวชเป็นภิกษุณีทั้งในสายเถรวาท (แบบศรีลังกา) และมหายาน มากขึ้นเรื่อยๆ การบวชเป็นภิกษุณีในสายเถรวาทนั้นอาจมีข้อสงสัยเรื่องประวัติศาสตร์การสืบต่อของภิกษุณีว่าสามารถรักษาสภาพความเป็นเถรวาทได้หรือไม่ ความผสมปนกันของภิกษุณีมหายานกับภิกษุณีเถรวาทในขั้นตอนการบวชถึงอย่างไรก็ตาม ตอนนี้ ได้เกิดมีภิกษุณีเถรวาทในประเทศไทยขึ้นแล้ว พุทธศาสนิกชนชาวไทยจะรู้สึกอย่างไรกับเรื่องนี้ ยังเป็นเรื่องที่ต้องรอการพิสูจน์ แต่ภิกษุณีและรวมถึงผู้หญิงที่อยู่ในสถานภาพนักบวชรูปแบบต่างๆ ได้แสดงบทบาทและความสามารถในทางศาสนาของตนเพื่อเป็นทางเลือก เป็นนื่อนานุญ และเป็นผู้นำจิตวิญญาณให้แก่สังคมไทยมากขึ้นเรื่อยๆ

ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดีอังกฤษ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(คูประวัติผู้เขียนเพิ่มเติมในท้ายเล่ม)

ISBN 978-616-314-457-7



9 786163 144577

ราคา 210 บาท

หมวดปรัชญาและศาสนา